

Ridderstrands Byggnadsantikvariska Byrå
Mariatorget 7
118 48 Stockholm
Tel/ fax: 08/ 644 71 33, mobil: 070/ 674 06 42
E-post: stellan@ridderstrand.com

Stockholm den 25 maj 2020

SAKKUNNIG KONTROLL AV KULTURVÄRDEN enligt PBL

Objekt:	Kv. Edö 1 Farsta Strand, Stockholms Stad. Byggnad B
Beställare:	Micasa AB,
Kontaktperson	Kenneth Lindahl
Handläggare, SBK	Erika Mickelsson, planarkitekt (extern)

ANTIKVARISKT UTLÅTANDE MED REDOGÖRELSE FÖR BEVARANDEVÄRDA KARAKTÄRISTIKA

**Projekt omfattande förslag till detaljplaneändring för att möjliggöra ombyggnad av
institutionsbyggnad/pensionärsbostadshotell till seniorbostäder.**

*Kv. Edö 1, hus B sett från
Nordmarksvägen, mot söder. Till
vänster ses den senare om- och
tillbyggda entrépaviljongen.*

Foto: förf.

Syfte

Dokumentet utgör en kort historik över byggnaderna samt en sammanställning av karaktäristika och kvalitéer som är av betydelse för byggnadens kultur- och arkitekturhistoriska värden. Dessa värden måste iakttas och bevakas i den kommande detaljplaneprocessen, den planerade ombyggnadsfasen och vid framtida skötsel och underhåll. Detta för att de definierade värdena inte skall förminskas eller gå om intet.

Metod

Då större delen av det aktuella Hus B för närvarande brukas som epidemiklinik för Covid-19-patienter har byggnadens inre inte varit tillgänglig för undersökning. Vidare finns dessvärre inte några handlingar från byggnadstiden tillgängliga hos Stockholms Stadsbyggnadskontor eller Stadsarkivet. Detta har gjort att rapporten måst grundas enkom på utvändig besiktning vid platsbesök samt information från fastighetsägaren Micasa genom samtal med den ovan uppgivne kontaktpersonen samt studium av enstaka planritningar redovisande aktuellt ombyggnadsförslag. Skulle, längre fram, originalritningar bli tillgängliga igen samt möjlighet till platsbesök givas, förutsätter undertecknad att tillfälle gives för rapportens revidering.

Lagskydd

Då man från SBK:s sida bedömer att en rapport om fastighetens kulturvärden fordras inför en detaljplaneändring torde definitivt följande paragrafer i Plan- och Bygglagens kapitel 8, vara tillämpliga:

PBL kap 8§13 (förvanskningförbud)

Byggnader, som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär, får inte förvanskas.

PBL kap 8§14 (anpassat underhåll)

Byggnaders yttre skall hållas i vårdat skick. Underhållet skall anpassas till byggnadens värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt samt till omgivningens karaktär.

PBL kap 8§17 (varsamhetskrav vid ändring)

Ändringar av en byggnad skall utföras varsamt så att byggnadens karaktärsdrag beaktas och dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas till vara.

Några egentliga skyddsföreskrifter föreligger inte i gällande detaljplan men undertecknad förutsätter att sådana infogas i den kommande, då under beteckningen q, ("lilla q") och att antikvariskt sakkunnig beredes tillfälle biträda i detta arbete.

På denna bild, som visar grannen, hus A, kan också iakttas ett karaktäriskiskt inslag för 1970-talet, -konstnärlig utsmyckning inom offentligt byggande. På den ljusputsade gavelutbyggnaden syns ett emaljkonstverk bestående av fyra sammanfogade plattor på väggen. Ett liknande verk finns även på hus B, där kompletterad med en förnicklad kula.

Foto förf.

Historik och byggnadsbeskrivning

De nuvarande byggnaderna på fastigheten uppfördes som pensionärsbostadshotell efter bygglovshandlingar inlämnade i december 1972, på dittills i huvudsak orörd mark. Denna består av en relativt brant och skogbevuxen sluttning, ned mot sjön Mageungens norra strand. Komplexet består av två stycken, sex våningar höga byggnadskroppar placerade, delvis i souterrain i nord-sydlig riktning med en envåning länga mitt på långsidan, som förbindelse dem emellan. Fram till de senaste åren har de båda byggnadskropparna undgått större förändringar genom tiderna. Man ser att vissa putspartier reparerats och rötskadade dörrpartier bytts, men i övrigt uppvisar byggnaderna ännu mycket av sin ursprungliga utformning.

Det enda större undantaget är anläggningens entréparti i öster som byggts ut i en paviljongliknande stil. En tvåvånings träbyggnad med utdragna tak över väggar med stora fönsterpartier, delvis innanför altaner som avgränsas med träräcken vilka idag ställvis uppvisar omfattande rötskador.

De putsade fasaderna bryts upp av indragna balkonger med sinuskorrugerade plåtfronter som korrelerar med de originellt avfärgade putsfälten i gult, orange och ljusbeige som tillsammans bildar en horisontell, upplivande fältindelning av fasaderna. Ovan putsen avslutas fasaderna med ett högt, stående, korrugerat ljusbeige-färgat plåtparti upp mot de flacka, från marken osynliga taken.

*Hus B, dess gavel mot
Magelungens strand och en del av
planteringen mellan huskropparna.
Husen ligger delvis i souterrain,
och då markeras "sockelvåningen"
med varmgrå spritputs.
Foto: förf.*

Arkitektoniskt anknyter byggnaderna på många sätt till de rådande idealen inom det så kallade *miljonprogrammet*, (rikstäckande bostadsbyggnadsprojekt åren 1968-78) men, till skillnad från detta, där man i huvudsak byggde hus med färdiga fasadelement vars skarvar gjordes synliga, har man i vårt fall valt en mer traditionell och påkostad, putsad fasad, i huvudsak i så kallad *spritputsteknik*. Denna teknik har mycket gammal hävd i Sverige och består i att man i putsbruket blandar grus, vanligen natursten i form av *ärtsingel*. När detta bruk slås på, vanligen för hand av en skicklig murare, får man en dekorativ, livlig djupeffekt i putsfasaden. Vanligt var förr att spritputsytorna växelvis mötte slätputsade partier för att uppnå olika arkitektoniska effekter. Detta är i viss utsträckning fallet även här, om än i mycket små ytor. Mellan de olika färgfälten finns nämligen smala "streck" av slätputs vilka på håll upplevs som skarvar mellan fasadelement, men på nära håll visar sig vara just slätputspartier. Detta är ett, för epoken relativt ovanligt och arbetsintensivt utförande som höjer kvalitetsintrycket på ett sublimt sätt.

Fasadernas dörrar och fönster är traditionellt utförda i ljust oljemålat trä i en spröjslös, tidstypisk, sidohängd form med sidoställda vädringsbågar i de bredare fönstren.

Bottenvåningens altandörrpartier flankeras ofta av fönster och där bildar deras bröstning, ihop med dörren ett ljusmålat träparti, ned till marknivån. Entrédörrarna har också en likartad utformning på de ställen de ännu är ursprungliga.

De båda huskropparnas gavelpartier har, istället för de horisontala fönster/putsbanden en vertikal indelning med spritputsade fönsterlösa ytor i gult och orange. Här har fönstren istället placerats i burspråksliknande ljusputsade utbyggnader som går genom hela byggnadens höjd.

Kulturhistoriskt viktiga karaktäristika att värna

Byggnaderna i kvarteret Edö 1 besitter såväl social-, arkitektur- som kulturhistoriska värden. I *socialhistoriskt* hänseende är komplexet ett välbevarat exempel på hur välfärdsstatens framväxt efter andra världskriget satsade på goda boendelalternativ för sin åldrande befolkning, i fina centrala lägen inom de nya bostadsområdena. Därtill är denna anläggning en av de mest oförändrade av liknande från den aktuella perioden i Stockholmsområdet.

Arkitektoniskt är, som sagt, den fina placeringen i slänten mot vattnet, byggnadernas inbördes sammanhang och den effektfulla färgsättningen med olikfärgad puts i band som tar ned volymerna på ett karaktärsfullt sätt, viktiga och tidstypiska företeelser som är synnerligen bevarandevärda.

Kulturhistoriskt sett är det viktigt att miljöer även från denna, i tid närstående period får uppmärksamhet, särskilt i ett fall som detta där det ännu finns mycket av 1970-talets särskilda stilingredienser bevarade. Vissa tillägg från senare tid har som sagt adderats men skymmer ändå inte ännu den tidstypiska känslan. Invändigt är det dessvärre okänt hur man förvaltat byggnadsperiodens särdrag, men utvändigt framgår det att det ännu inte är för sent att bevara dess karaktär.

Konkreta exempel på detta, som är mycket viktigt att bevara är, den beskrivna, speciella putstekniken och avfärgningen av fasaderna i band med omväxlande färgytor och bevarade originalbalkongfronter i anpassat utförande. Utöver den uppenbara färgsättningen av fasaderna är det flacka taket som i övergång till fasaden markeras med ett högt band av korrugerad, stående plåt ett viktigt karaktärsdrag, -typiskt för sin epok i svenskt byggande.

Inte att förglömna är hur *marken* tagits omhand kring husen. Här märks ännu en ambitiös inställning med omväxlande mönster-plattsatta ytor med trädgårdsmöbler blandat med många planteringar med allehanda tidstypiska växter som bidrar till en välkomnande atmosfär, oavsett om man kan vistas där eller om man på grund av krämpor bara kan iakttä det från sitt fönster.

Här ses fasadernas indelning i närbild samt hur bottenvåningens fönster dragits ned till marknivå med bröstning i skivmaterial. Vidare ses hur alla fönstersnickerier under senare tid täckts med sprutmålad aluminiumplåt som förgrovar intrycket och samtidigt skapar en fuktig miljö som på sikt bryter ned det instängda virket.

Foto: Förf.

Till sist bör nämnas att just *fönstren*, som ovan beskrivits som ursprungliga och tidstypiska ännu hos denna byggnad utfördes helt i trä, vilket vid denna tid började få stå tillbaka för olika lösningar i metall. Dessa värdefulla epokmarkeringar är idag olyckligtvis helt täckta med aluminiumprofiler. Detta ger ett ohistoriskt grovt intryck och är mycket olämpligt enär det finns stor risk för kvarstannande fukt från regn och kondens bakom plåten som påtagligt snabbar på en nedbrytning av virket. *Fönstren bör således snarast återställas till synligt, oljemålat trä.*

Den kortsiktiga lösningen, att täcka fönstersnickerierna med aluminiumplåt för att uppnå underhållsfrihet visar sig nu, som i många liknande fall, istället snarast underhållslöst. Det vill säga att det inte går att underhålla den sprutmålade plåten och att träet bakom samtidigt ruttnar bort i allt raskare takt.

Stellan Ridderstrand, Byggnadsantikvarie

Certifierad, sakkunnig kontrollant av kulturvården, kvalificerad behörighet (K).